

Gazdag Ferenc

Sötét európai kilátások?

A demográfiai tényezők csak kivételes helyzetekben kerülnek a biztonsági tanulmányok figyelemkörébe. Tradicionálisan egy-egy ország demográfiai mutatói a területi adottságokkal, méretekkel, természeti erőforrásokkal együtt a geopolitikai elemzések területére tartoznak, amelyek eredőjeként az elemzők jobbra a képességeket firtató kérdésekre igyekeznek válaszokat találni. Ilyen kivételes helyzetnek volt tekinthető, amikor a politikai döntéshozók a 20. század közepétől a fejlődő világ népességrobbanásának fogalmával és annak lehetséges következményeivel ismerkedtek. A demográfiai folyamatok tanulmányozása meglepő megállapításokkal és következtetésekkel járt: amennyire magától értetődőnek tűnt az Európa-centrikus világképben a fejlett, többnyire európai országok gyarapodó népességének elhelyezése a gyarmatosítás gyakorlata, olyannyira sokkoló és fenyegető eshetőségnek tűnt a fejlődő országok gyors népességnövekedése. Részint az élelmiszertermelés korlátai, részint az ivóvíz szűkössége, részint pedig környezeti problémák okán a demográfiai problémák gyorsuló ütemben transzformálódtak biztonságpolitikai kihívásokká. Az úgynevezett globális problémák ugyanis nemcsak a biztonsági tanulmányok érdeklődésébe tartozó területekké váltak (Buzan, illetve a koppenhágai iskola nyomán a biztonság tradicionális katonai értelmezése kibővült a politikai, a gazdasági, a környezeti és a társadalmi-humán elemekkel), hanem közvetlenül számíthattak a világ államainak figyelmére is. Napjainkra a

demográfiai kihívások fogalma a globalizációs kihívások egyik standard eleme lett, s hallatán még az elemzők többsége is elsőként az ázsiai nagyhatalmak (Kína, India), majd azonnal a fejlődő világ (ezen belül különösen Afrika) robbanásszerű népességnövekedésére asszociál. Joggal. Azonban a demográfiai kihívásoknak a harmadik világ népességrobbanása csupán az egyik oldala. Van egy sokkal közelebbi is, mégpedig a fejlett világot érintő oldala.

A fejlett országokban, elsősorban Európában a demográfiai expanzió a 20. századra lecsengett, s a nyugati társadalmak az elöregedés és a demográfiai zsugorodás útjára léptek. A munkaerőpiacon aktív populáció csökkenő aránya mellett folyamatosan nő az eltartottak száma, ellátásuk növekvő terheket ró a társadalombiztosítási rendszerekre. Napjainkra a korábbi jóléti államok működése gyakorlatilag elképzelhetetlen munkaerőimport, s a nyomában járó bevándorlás nélkül. Tehát a globális megközelítésen belül az elemzőknek, főként az európaiaknak célszerű egy pillanattig elidőzniük saját portájuk környékén.

Ezen a ponton kezdi vizsgálódásait Pokol Béla szokatlanul szókimondó könyve. Kiindulásnak az ENSZ World Population Prospects 2002-es népesedési adatsorait használja, amely Európa egészére (az egy Albánia kivételével) a népességcsökkenés és az elöregedés gyorsuló folyamatait vetíti előre. Az ENSZ-adatsorok Európa fejlett államaiban különböző mértékű, de jelentős népességcsökkenést jósolnak, s Pokol Béla akkurátus gondossággal sorolja az

össznépesség adatai mellett a bevándorló lakosság arányszámait és a fertilitási adat-sorokat is. Tézisei a következők.

1. Közös elem Európa egészében a lakosság csökkenése és elöregedése. Ezen belül Nyugat-Európa társadalmában gyorsuló ütemű a muszlim lakosság arányának növekedése, vagyis Nyugat-Európa „iszlamosodása”. Kelet- és Közép-Európában az iszlám (tágabban: a fejlődő világból történő) bevándorlási nyomás csekély, viszont a régióban hasonló pályáíven mozog a cigány népesség arányszáma a többségi társadaloméval szemben. Az egymással párhuzamos folyamatok különböző mértékben ugyan, de a szerző szerint egyöntetűen az európai civilizáció hanyatlásának bizonyítékai. Pokol Béla szerint Európa nem lesz képes elhárítani a „demográfiai össze-roppanás” fenyegetését, amely várhatóan két ütemben – előbb Közép-Európában, majd a következő századforduló tájékán Nyugat-Európában – fog bekövetkezni.

2. Az egyelőre még többségi fehér társadalmaknak nincsenek hatékony eszközei a kedvezőtlen folyamat megállítására, elsősorban az elöregedés miatti mind nagyobb arányú munkaerő-szükséglet okán. Az identitásviták mind gyakrabban torkollnak erőszakos cselekményekbe, amelyeknek nemcsak az érdemi kezelését, de a pusztá leírását és értelmezését is gátolják a *mainstream political correctness* által épített akadályok. Holott az adatok egyértelműen az eddig favorizált integrációs modellek (vendégmunkás-modell Németországban, republikánus államcentrikus modell Franciaországban, a párhuzamos társadalmak békés együttélésének brit és holland multikulturális modellje) kudarcáról szólnak. A terjedő erőszakos cselekmények miatt a politikai szint is reagálaskényszerbe került: Merkel kancellár, Sarkozy francia elnök és Cameron brit miniszterelnök 2011. tavaszi

nyilatkozatai egyaránt a multikulturalizmus csődjéről szóltak.

3. Az általános európai trendeken belül Kelet-Közép-Európa országainak legsúlyosabb demográfiai kihívását az elöregedő társadalmak kórképe mellett a gyorsan növekvő létszámú cigányság okozza. Esetükben ugyan nem mutathatók ki olyan mértékű civilizációs ellentétek, mint amit a Nyugat-Európában tapasztalható iszlám felívelés jelent, viszont civilizációs és kulturális okok következtében megoldhatatlannak tűnik gyors bevonásuk a munka világába. Vagyis e népcsoport integrálódása ugyanolyan megoldatlan, mint a nyugat-európai társadalmak esetében a muszlim kisebbségé.

4. Speciális helyzetet jelent a 2004-ben az Európai Unióhoz csatlakozott tíz új tagállam esete. Az évtizedig tartó tárgyalások alatt a régi tagállamok attól tartottak, hogy a szabad munkaerő-áramlás lehetőségével élve az új tagállamok elárasztiák olcsóbb munkásaikkal munkaerőpiacaikat, sőt mellette a fejlett államok szabad tőkekapacitásait is elszípkázzák, s ezáltal mind a munkaerő-piaci, mind pedig a beruházási helyzet súlyosbodni fog. Emiatt 3+3+2 évig a régi tagállamok többsége munkaerő-piaci védőklauszulákat épített be a szerződésbe. A félelmek nem igazolódtak: a közép-európai munkaerő nem árasztotta el Nyugat-Európa országait. Sőt úgy tűnik, hogy az ellenkezője válik valóra: a régi tagállamok a négy alapszabadság (a munkaerő, a tőke, az áruk és a szolgáltatások szabadsága) adta lehetőséggel élve az unió kibővülését arra használják, hogy a szükséges munkaerőt az újonnan taggá vált országokból importálják, ahol emiatt a kedvezőtlen demográfiai problémák még súlyosabb válnak, s Közép-Európa országait középtávon a demográfiai össze-roppanás réme fenyegeti.

Pokol Béla könyve egy fejezet erejéig kitér a magyar esetre, illetve a hazai cigányság integrálatlanságának kockázataira is. Az utóbbi évtizedek (1971, 1993 és 2003) felmérései, valamint a cigánykérdés körüli politikai viták kapcsán sajnálattal állapítja meg, hogy még az olyan alapkérdésekben sincs egyetértés, hogy mekkora a cigány populáció nagysága Magyarországon: „Látni kell azonban, hogy a cigánykutatókat (...) szinte teljes mértékben annak a balliberális politikai tábornak a háttérértelmissége monopolizálta, amelyik ezt politikai fegyverként használta”. (54. o.) „A rendszerváltás óta a cigányságon belüli és a többségi magyar társadalom közötti eltérő születési arányok – mivel a politikai harcokban a politikai ellenfél támadásait faji kérdésre és az ellenfél rasszizmusára alapozták – tabutémává váltak.” (58. o.) Szerinte itt a magyarázata, hogy bár hatalmas – 80 százalék fölötti – a munkanélküliség a cigány népességben, s az állami költségvetés számára óriási terhet jelent a támogatásuk, a hazai cigányságról való ismereteinkből alapadatok hiányoznak, s az elemzésekben nyilvánvalóan politikai szempontok szerinti kozmetikázások és tézisek találhatók. A szerző a 750–900 ezres változat mellett áll ki, s azt feltételezi, hogy a század közepére ez a szám 1,5–2 millióra növekszik. Az erre az időpontra 7,5 millióra csökkenő összlakosságot tekintve ez azt is jelenti, hogy a lakosságon belül a munkaképes korúak többségét már a cigányság adja, így az ő jövedelmükből származó adókból kellene a költségvetést feltölteni. Ha mindehhez hozzávesszük a képzett, fiatal magyar munkaerő külföldi munkavállalását, akkor meglehetősen borús kép tárul elénk. Ahogy a szerző írja: „szinte csak az elaggott nyugdíjasok és a létalap nélküli, munkanélküli cigányság tömegei élnek majd itthon a legnagyobb,

mindennapi konfliktusok között. Talán azal vigasztalhatjuk magunkat, hogy a változott társadalmi szétesés valamivel később következik be nálunk, mint Szlovákiában és Romániában.” (66. o.)

A kötet egyik leginkább izgalmas okfejtése nem közvetlenül a demográfiai folyamatokat érinti, hanem a társadalomkutatók között régóta folyó civilizációs vitákat. A Föld túlnépesedési áradatában a fehér (európai-amerikai) társadalmak demográfiai hanyatlása ugyanis magyarázatokat kíván. Pokol könyvének egy rövid fejezete érinti ezt a kérdést. A kérdések már ismerősek:

Mi okozta a történelem eddig ismert nagy kultúráinak hanyatlását? Követi-e az európai kultúra az elődeinek (antik, arab, kínai, indiai) sorsát? Igazolható-e Spengler tézise, miszerint a különféle emberi kultúrák mintegy ezeréves fejlődés és virágzás után hanyatló szakaszba jutnak és felmorzsolódnak? Az európai kultúra a 19. századra valóban elérte fejlődésének csúcspontját, és hanyatló szakaszába fordul? A spengleri kérdések, illetve a válaszok keresése ma aktuálisabb, mint valaha, állítja Pokol Béla: A mai európai civilizáció túlélési gondjai között két síkon látunk összeomláshoz vezető veszélyeket és kapcsolókat. „Az egyik az egész Földet érinti az iparosítás és a gépesítés következményeiként ökológiai katasztrófa alakjában, ami már körülbelül negyven éve a figyelem középpontjában áll... A másik probléma már csak a szűkebb nyugati (európai-amerikai) civilizációs kört érinti, ami a demográfiai összeomlás közeli bekövetkezésében áll.” (20. o.) Az ökológiai romlás megállításával már nemzetközi egyezmények sora foglalkozik, azonban az európai populáció demográfiai folyamatait, illetve ezek kezelése mintha háttérbe szorult volna, holott Európát a 21. század második felében a demográfiai összeomlás fenyegeti.

Pokol Béla az okok között elsőként az anyaszerep devalválódásához vezető individualizmus fokozatos térnyerését, másodikként pedig a társadalmi egyenjogúságot és egyenlőséget mindenekfelettivé emelő felvilágosodást jelöli meg. Ez utóbbi végzetes hatásának látszik az európai civilizációra: „a felvilágosodástól indulóan fel erősödött közösségmegvető individualizmus és az egyenlőség túlhajtása a nők biológiaiailag megalapozott anyaszerepének felszámolása felé ható mozgást indított meg, a most vázolt politikai stratégia a kisebbségi fegyver bevetésével és az osztársadalomnak a konfliktusok sokaságát élező kisebbségek halmazává átalakításával időben felgyorsította ezt a folyamatot, amely rövid időn belül evolúciós zsákutca végére sodorta a nyugati civilizációt.” (192. o.) A szerző némi reményt csak abban villant fel, hogy a spengleri értelmezést bíráló-továbbfejlesztő Nicolai Hartmann ontológiájának, illetve Niklas Luhmann funkcionális rendszerelméletének téziseire támaszkodva rámutat, hogy az európai összeomlás ugyan nagyon valószínű, de nem elkerülhetetlen. „Hatékony ellenintézkedésekkel (...) el tudjuk kerülni, vagy legalábbis időben ki tudjuk tolni bekövetkeztét.” (20. o.)

Pokol Béla tézisei többségükben nem újak, bár nyílt taglalásuk tabuk sorozatát sérti. A szerző nyíltan csatlakozik azon szerzők sorához, akik az európai civilizáció védelmében ki akarnak lépni a demográfiai-civilizációs összeomláshoz vezető ördögi körből, s szembefordulnak a folyamatok súlyosságát elfedő liberális beszédmóddal. Az utóbbi évtized során kitört párizsi, angliai, hollandiai társadalmi robbanások közvetlen politikai szintjén túl mind gyakrabban hallhatjuk az értelmiség egyes képviselőinek vészjelzéseit is. A már említett Spengleren kívül megemlíthető Walter

Laquert (*The last days of Europe: Epitaph for an old continent*, 2007), Oriana Fallaci (*La rage et l'orgueil*, 2002) és a német Thilo Sarrazin (*Deutschland schafft sich ab. Wie wir unser Land aufs Spiel setzen*, 2010), vagy akár a török származású német szociológus, Necla Kelek írásai. Közös elem a szerzőkben annak kimutatása, hogy Nyugat-Európában a bevándorlók integrálásához fűzött remények szertefoszlottak, a nagyvárosokban kialakult párhuzamos társadalmak alapjaiban cáfolják a Karl Popper által vizionált nyílt társadalmak békés multikulturalizmusát. Helyette olyan komoly feszültségeket generáltak a nemzetállamokat integráló Európai Unióban, amelyek belátható távon magát az európai civilizációt veszélyeztetik. Pokol Béla röviden ki is tér a politikai korrektség stigmatizáló-elhallgató gyakorlata következtében kialakult ördögi körre: az elmaradó asszimiláció tényleges gondjaihoz a politika nem mer hozzányúlni, mivel fél a stigmatizációtól. A társadalmi konfliktusok ennek következtében mind élesebb formában jelentkeznek, az állami cselekvés lebénel, amire a szélsőséges hangok erősödnek fel, ezáltal viszont a politikai korrektség hívei tovább erősödnek hitükben, hogy a vallási, etnikai, kulturális problémákról csak a rasszista szélsőjobb-oldal beszél.

Ami viszont ténylegesen újdonság Pokol Béla könyvében, az két elem kiemelése: az egyik az iszlamosodás és az elcigányosodás párhuzamba állítása, a másik pedig az Európai Unió régi és új tagállamai között jelentkező „migrációs szivattyú” leírása. Ez utóbbira az unió bővülései során egyáltalán nem gondoltak a szakértők, s a régi tagállamok védőintézkedései a munkaerőpiacuk védelmében pontosan az ellenkező irányú hatást kívánták elérni.

További újszerűség egy módszertani kritika megfogalmazása a demográfiai adatok

értelmezésében. Közelebbről arról a javaslatról van szó, hogy az általános fertilitási adatsorok bontásában javasolja az egy nőre jutó születések számának további bontását, azaz annak vizsgálatát, hogy mondjuk egy 1,9 ezrelékes francia mutató mögött valójában mekkora a francia fehér nők termékenységi adata, és mekkora a bevándorló muszlim családoké. Feltevése szerint az 1,9 ezrelékes mutató használata elfedi, hogy a fehér európai populáció lényege-

sen kisebb, míg a muszlim bevándorlók sokkal nagyobb adatokat produkálnak.

Pokol Béla könyve sokkoló olvasmány, s felettebb pesszimista kilátásokat fogalmaz meg. Tézisei, okfejtése előtt egyetlen dolgot nem tehetünk: azt, hogy szemünket becsukva nem veszünk tudomást róluk.

(Pokol Béla: *Európa végnapjai. A demográfiai összeroppanás következményei. Budapest, 2011, Kairosz, 220 o.*) ■